

SPOR O PODOBU ČESKOSLOVENSKÉHO STÁTU V POLITICE ČESKOSLOVENSKÉ EMIGRACE VE FRANCIÍ A VELKÉ BRITÁNII DO UZNÁNÍ PROZATÍMNÍ ČESKOSLOVENSKÉ VLÁDY^{1/}

JAN KUKLÍK ML.

Vytvořením Protektorátu Čechy a Morava a vyhlášením slovenského státu přestala Československá republika fakticky existovat. Německý postup odsoudily Spojené státy, Velká Británie, Francie a Sovětský svaz a vytvoření protektorátu neuznaly. Klíčovou tezí československého stanoviska se stalo tvrzení, že Československo právně existovat nepřestalo. Bylo tu však vážné nebezpečí, že právní stav bude z hlediska velmocí uveden do souladu se stavem faktickým. Vždyť politika appeasementu nebyla mrtva a Slovensko a protektorát byly Francií a Velkou Británií uznány de facto.^{2/}

Československé stanovisko naopak souhrnně vyjádřil druhý československý prezident Edvard Beneš, který odešel do emigrace již v říjnu roku 1938 a počátek roku 1939 strávil jako hostující profesor na univerzitě v Chicagu. 16. března 1939 proti vytvoření protektorátu formou telegramů protestoval u vedoucích představitelů velmocí a u generálního sekretáře Společnosti národů J. Avenola.^{3/}

Společnost národů se však protestem odmítla zabývat, neboť se jednalo o podání soukromé osoby a protest byl předložen prostřednictvím sovětské delegace.^{4/} Československý delegát u Společnosti národů dr. J. Kopecký začal za pomoci předního právního vědce prof. Hanse Kelsena připravovat oficiální protest československé delegace pro Shromáždění SN, který byl označen jako tzv. Kelsenovo memorandum.^{5/} Kelsen dovozuje mezinárodně právní neplatnost událostí 14.–16.

^{1/} Příspěvek vznikl v rámci projektu Grantové agentury UK - Milan Hodža a slovenská otázka v československém zahraničním odboji, jehož spoluřešitelem je PhDr. Jan Němeček. Dokumenty, na jejichž základě studie vznikla, jsou výsledkem společného výzkumu a dr. Němečkovi za jejich poskytnutí a pomoc při zpracování děkuji. Příspěvek vznikl též na podkladě studie a edice dokumentů KUKLÍK, J. - NĚMEČEK, J.: Česko-Slovenská národní rada v Paříži 1940, Dokumenty. In: Moderní dějiny č. 6 / 1998.

^{2/} K uznání Slovenska de facto viz Public Record Office, Londýn (dále jen PRO), FO 371 vol. 22898, Srovnej též TABORSKÝ, E.: Naše věc, Československo ve světle mezinárodního práva za druhé světové války. Praha, Melantrich 1946, str. 98–99, a IVANÍČKOVÁ, E.: Zahraničně politická orientácia Slovenska v dokumentoch britskej Foreign Office (1939–1941), In: Historický časopis, 22, 2, Bratislava 1996, str. 207–220

^{3/} K této otázce viz nejnověji NĚMEČEK, J. : Okupace českých zemí 1939 a Společnost národů. In: Moderní dějiny č. 5/1997, str. 149 a n.

^{4/} Tamtéž, str. 152–153.

^{5/} Vojenský historický archiv, Praha, fond J. Kopecký, kart. 7, sign 74.

března, stojí však zjevně z taktického hlediska na platnosti mnichovské dohody, jejíhož porušení se dovolává.

Podstatnou skutečností bylo i druhé Benešovo rozhodnutí, které bezprostředně podnítilo březnové události. Beneš se totiž rozhodl postavit se do čela „druhého odboje“ a dát mu politický program. Tímto programem se stala teorie právní a politické kontinuity Československé republiky. Mnichovská dohoda byla podle Beneše od samého počátku neplatná mezinárodní smlouva, neboť byla Československu vnucena za hrozby silou ze strany Německa, československé Národní shromáždění ji ústavním způsobem nepřijalo a samo Německo ji svým postupem v březnu 1939 porušilo.^{6/} Výrazem mezinárodně právního trvání Československé republiky byla podle Beneše ta československá vyslanectví a konzuláty, která i po 15. březnu 1939 fungovala v těch státech, které rozpad Československa právně neuznaly.

Prosazování československého stanoviska mohlo na mezinárodním fóru začít teprve po vypuknutí války. Ani ta však zpočátku neřešila složitou mezinárodně politickou situaci „československé věci“ vyjádřenou zejména v odmítavém postoji Francie a Velké Británie vůči obnově Československa v předmnichovských hranicích. Sovětsko-německý pakt o neútočení ze srpna 1939 pak znamenal, že dosavadní vstřícný postoj Sovětského svazu k obnově Československa se měl dramaticky proměnit. Také Maďarsko a Itálie nehodlaly připustit návrat k předmnichovským poměrům a zejména francouzská politika byla determinována ohledy na oba zmíněné státy.

Situaci však komplikovaly i vnitřní československé rozpory. O vedoucí postavení v odboji usilovali kromě Edvarda Beneše i československý vyslanec v Paříži Štefan Osuský a bývalý československý premiér Milan Hodža. V Polsku se proti Benešovi postavil generál Lev Prchala a pozici mluvčího sudetoněmeckých emigrantů hodlal tvrdě hájit Wenzel Jaksch.

Poté, co Velká Británie a Francie vyhlásili válku Německu, pokusil se Edvard Beneš v přechodné schodě se Š. Osuským dosáhnout uznání československé exilové vlády. Ještě před vypuknutím války totiž Osuský spolu s generálem Sergejem Ingresem vypracovali návrhy, které se týkaly možného vytvoření československých vojenských jednotek ve Francii.^{7/} Československá armáda organizovaná československým generálem ve spolupráci s francouzským velením se měla politicky podřídit připravované prozatímní vládě. Existenci československého státu mělo symbolizovat i používání československého branného zákona.

Osuský, Ingr a generální ředitel Zbrojovky E. Outrata přistoupili k jednání o vytvoření zmíněné prozatímní vlády. Jejím předsedou se měl stát E. Beneš, ministrem zahraničních věcí Š. Osuský, ministrem financí E. Outrata a ministrem obrany generál S. Ingr. Beneš počítal, že později rozšíří vládu o Jana Masaryka či generála

^{6/} Srovnej též KUKLÍK, J.: Problémy kontinuity Benešovy prezidentské funkce. In: Český časopis historický, č. 5/1997, str. 418–419.

^{7/} Archiv Ústavu T. G. Masaryka, (dále jen AÚTGM) Benešův Archiv (BA), f. 37, karton č. 15 a f. 40 karton č. IV/5.

Rudolfa Viesta. Místo ve vládě rezervoval též pro zástupce německé menšiny a slovenského katolíka. Byl již připraven zápis o ustavující schůzi a jednacím řád vlády a chyběl již jen souhlas Š. Osuského.

Tomu se nezdálo výsadní postavení Beneše v navrhované vládě. Osuský se chtěl stát místopředsedou vlády a všechna rozhodnutí zásadní povahy měla vláda přijímat jednomyslně, aby nemohl být ve vládě přehlasován.^{8/} Kromě těchto kompetenčních sporů však Osuský neschvaloval ani Benešův postoj vůči slovenské otázce.

K vnitřním rozporům Beneše s Osuským je třeba připočíst i nepříznivé stanovisko francouzské vlády a zvláště E. Daladiera vůči Benešovi a jeho programu obnovy Československa. I když budeme předbíhat okolnostem, je nutné konstatovat, že to nebyl spor Beneše s Osuským či Hodžou ani vnitřní rozpory československého exilu, ale nechota francouzské a britské strany prejudikovat otázku obnovení československého státu, co způsobilo, že československá exilová vláda nebyla na podzim roku 1939 uznána. Vytvořena snad mohla být pouze vláda reprezentující pomnichovskou, druhou republiku, což však nebylo pro zahraniční a tím méně domácí odboj přijatelné. Benešova osoba a česko-slovenské rozpory posloužily francouzské a později i britské vládě jako vhodná záminka. Československý exil však tuto hru nemohl prohlédnout a své spory ještě prohloubil hledáním viníků za neúspěch uznání vlády.

Francouzská vláda nejdříve předložila svůj vlastní návrh československo-francouzské smlouvy o armádě. Československé vojenské jednotky měly být politicky a finančně závislé na československém vyslanci ve Francii, který měl zároveň smlouvu podepsat.^{9/} Takové řešení však bylo pro Beneše a jeho spolupracovníky nepřijatelné. Francouzský návrh však pravděpodobně nepodporoval ani sám Osuský, i když mu tím francouzská strana dávala výsadní postavení v československém odboji ve Francii. Osuský později opakovaně vyjádřil, že nikdy nechtěl opustit myšlenku prozatímní vlády.^{10/} Otázka francouzského návrhu však oživila nesoulad mezi Benešem a Osuským beztak již vyhocený sporem o odpovědnost za Mnichov.

Po obtížném jednání, s několika peripetemi, se nakonec podařilo docílit dohody. Dne 2. října 1939 Š. Osuský jako československý vyslanec a francouzský ministerský předseda Daladier podepsali dohodu o obnovení československé armády ve Francii.^{11/} Dohoda znamenala první mezinárodně právní uznání pokračující existence československého státu. Obsahovala i ustanovení o československé prozatímní vládě, která měla československé vojenské jednotky řídit.

Dosažený úspěch však nebyl úplný. Prozatímní vláda, jejímž jménem Osuský smlouvu o armádě podepisoval totiž nebyla ani vytvořena ani uznána. O její uznání se pokusil Beneš ve Velké Británii, avšak jeho nota o vytvoření československé

^{8/} Srovnej záznam E. Beneše o jednání s Osuským 8. října 1939, AÚ TGM, BA, f. EB-Londýn, krabice č. 99.

^{9/} Francouzský návrh z 11. září 1939, AÚ TGM, BA, f. 37, krabice č. 1 a 15.

^{18/} AÚ TGM, BA, f. 37, krabice č. 15.

^{10/} Viz například Osuský Benešovi 23. října 1939, AÚ TGM, BA, f. EB - Londýn, krabice č. 165.

^{11/} Úřední věstník československý, č. 1, ročník I. Paříž 1940.

prozatímní vlády byla britskou vládou ignorována. Beneš neuspěl ani při rozhovoru s britským ministrem zahraničí Halifaxem, kterému navrhoval vytvoření československých vojenských jednotek i ve Velké Británii.^{12/} Byla to Velká Británie, která proti obecně rozšířeným představám o příznivějším postoji vůči československému zahraničnímu odboji, proti uznání československé prozatímní vlády prostřednictvím svého velvyslance ve Francii protestovala.^{13/}

V této situaci se do popředí dostal problém postavení Slovenska v rámci československého státu. V situaci, kdy fakticky existoval samostatný slovenský stát a kdy celá řada významných slovenských politiků považovala autonomii za minimální státoprávní program, nebylo možno slovenské požadavky nadále ignorovat, pokud programem zahraničního odboje bylo obnovení společného československého státu.

Hájením slovenských zájmů hodlali profilovat svoji pozici oba nejvýznamnější slovenští politici v emigraci – Milan Hodža a Štefan Osuský. Oba si byli nové situace na Slovensku velmi dobře vědomi. Slovenské požadavky využívali proti Benešovi, kterého obviňovali jak ze ztroskotání zahraniční politiky, tak i z nevhodné politiky vůči Slovensku. Osuský využíval svého postavení československého vyslance uznávaného stávající francouzskou vládou a své názory publikoval v úvodnicích Česko-Slovenského boje.^{14/} Tvrdil, že si přeje zachování československého státu, jeho kontinuitu však viděl v jím sjednané smlouvě s francouzskou vládou a ve funkci vyslance. Dne 7. října 1939 na schůzce s Edvardem Benešem na vyslanectví a o den později ve formě memoranda shrnul Š. Osuský své požadavky v otázce postavení Slovenska.^{15/} Naléhal, aby prozatímní vláda vydala deklaraci o státoprávním postavení Slovenska v obnoveném Československu, popřípadě aby se Beneš zavázal, že deklaraci vydá později.^{16/} Osuský kritizoval centralismus první republiky, který byl podle něj příčinou pomnichovského rozpadu společného státu. Osuského memorandum obsahovalo požadavek jednotného státního občanství, společné armády, zahraniční politiky, jednotné obchodní a celní politiky a správy těchto oblastí. Avšak „záležitosti jazykové, školské, kulturné a správné“ měly spadat do oblasti správy autonomní. K Osuského požadavkům se připojili další slovenští emigranti nejrůznější politické orientace: novinář a představitel autonomistické Slovenské národní strany Ján Pauliny Toth, komunista Vlado Clementis a také Milan Hodža. Dne 12. října 1939 výše uvedení politici společně koncipovali „Memorandum o slovenské otázce“,^{17/} které požadovalo udělení autonomie Slovensku. Z celého dokumentu je zřejmá inspirace z ústavního zákona č. 299/1938

^{12/} K jednání Beneše s Halifaxem viz KUKLÍK, J. : Vznik Československého národního výboru a prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci v letech 1939–1940, Praha 1996, str. 25.

^{13/} Na tuto skutečnost jako první upozornil J.W. Brugel ve studii *The Recognition of the Czechoslovak Government in London*, in Kosmas - *Journal of Czechoslovak and Central European Studies*, díl II., č. 1, 1984, s. 2.

^{14/} Česko-slovenský boj, ročník I., především čísla 1–10, Paříž 1939.

^{15/} AÚ TGM, BA, f. EB- Londýn, krabice č. 99.

^{16/} Tamtéž. Srovnej též Dokumenty z historie československé politiky 1939–1943, *Acta Occupationis Bohemiae et Moraviae*, díl I. ed. L. Otáhalová a M. Červinková, (dále jen DHČSP) dokument č. 6.

^{17/} DHČSP, díl I., dokument č. 7.

Sb. o autonomii Slovenskej krajiny. Ústředním orgánům mělo náležet přijetí ústavních předpisů, otázky zahraniční politiky, zahraničního obchodu, národní obrany, dopravy, tarifů, financování uvedených oborů a sjednocování justičního zákonodárství. Slovenským zemským orgánům pak mělo být svěřeno rozhodování zvláště v otázkách státní správy, veřejných prací, sociální politiky, zdravotnictví, zemědělství, obchodu, průmyslu, školství, pošt, železnic a spravedlnosti. Konečnou úpravu státoprávního poměru měli učinit svobodně zvolení zástupci obou národů po skončení války způsobem, který by vyloučil jednostrannou majorizaci slovenského národa.

Takto formulované požadavky se staly jakýmsi minimálním slovenským programem pro jednání o podobu obnoveného společného státu vlastně až do Slovenského národního povstání. Pouze Milan Hodža již od podzimu 1939 až do své smrti v USA v roce 1944 ještě dodával, že vychází z návrhů, které jako premiér předsednickovské vlády nechal vypracovat v rámci jednání o tzv. národnostní statut. Tímto způsobem se hodlal vyhnout námitkám z české strany, že jeho návrhy znamenají uznání pomnichovského vývoje a z toho vyplývajících mezinárodně právních důsledků. Také Hodža využil k prezentování svých názorů Česko-slovenský boj, kde publikoval zásadní článek nazvaný příznačně *Tretia republika*^{18/}

Beneš však odmítl vydání deklaráce o Slovensku s tím, že během války není oprávněn činit závažná rozhodnutí, jež přísluší pouze svobodně zvoleným zástupcům lidu doma. Benešův postoj byl ovlivněn i negativní zkušeností se zneužíváním Pittsburské dohody slovenskými autonomisty a navíc radikální část českých politiků a vojáků v emigraci nebyla nakloněna jakýmkoli ústupkům Slovákům, kteří podle nich 14. března 1939 jednotu státu „zradili“. Osobně Beneš připouštěl nutnost změny vnitřního uspořádání Československa, vycházel však z myšlenky decentralizace státní správy v jejímž rámci by se na zemské orgány správy přesunula část pravomocí například v kulturních a školských otázkách, avšak za předpokladu, že by si své autonomní záležitosti také financovaly. Neustoupil od koncepcie jednotného československého národa, postupně však byl ochoten tolerovat odlišné pojetí těchto otázek.

Když bylo Benešovi jasné, že Francie neuzná československou prozatímní vládu reprezentující program obnovy Československa, rozhodl se po dohodě se svými spolupracovníky vytvořit alespoň její náhražku – Československý národní výbor. Toto řešení se poprvé objevilo při jednáních Msgre. Jana Šrámka s francouzským státním tajemníkem v ministerstvu zahraničí Champetierem de Ribes. Francouzská strana dala československým politikům v úvahu vytvoření ústředního orgánu, ve kterém by byli zastoupeni Beneš i Osuský a jehož úkolem by bylo organizovat československé vojenské jednotky.^{19/}

^{18/} Česko-slovenský boj, ročník I., čísla 26-28, Paříž 1939.

^{19/} Záznamy J. Šrámka o jednání s Champetierem de Ribes viz AÚ TGM, BA, f. 40, krabice č. I/5 a f. EB-Londýn, krabice č. 99. Srovnej též zápisy o jednání Československého národního výboru z listopadu 1939. Státní ústřední archiv Praha (dále jen SÚA), f. H. Ripka, 1-3-2-2 a f. 38 (Klecanda), a. j. 3.

Osuský později vyčítal Šrámkovi, že kdyby nezasahoval do jednání s francouzskou vládou, mohla být uznána prozatímní vláda, ovšem bez Benešovy účasti. Z otázky hledání viníka za zmaření uznání prozatímní vlády se tak stala otázka sporů Beneše s Osuským a později i s dalšími Benešovými oponenty.

Proto, když byl 17. října 1939 vytvořen zmíněný Národní výbor^{20/}, odmítl do něj Osuský vstoupit. Členy výboru se kromě Beneše stali J. Šrámek, generálové S. Ingr a R. Viest, H. Ripka a E. Outrata. Osuský a Hodža tak zůstali mimo výbor a navíc o několik dní později se dalším členem stal jako reprezentant „Slovenska“ Juraj Slávik.

Hodža zůstával v Londýně a údajně sledoval „pařížská jednání s pohrdáním“. ^{21/} Beneš se proto rozhodl vyřešit nejdříve problém Osuského. Ponechal to však na svých spolupracovnících a sám zůstával v Londýně. Po dvou týdnech jednání se otevřela možnost kompromisu, neboť i francouzské vládě záleželo na urovnání sporů vzhledem k potřebě československých vojáků. Nakonec tedy Osuský do výboru vstoupil s výhradou, že trvá na nutnosti nového státoprávního postavení Slovenska. Výbor byl poté uznán výměnou dopisů mezi Osuským a Daladierem 14. listopadu 1939 jako orgán zastupující československý národ v zahraničí, jehož úkolem je řídit československé vojenské jednotky ve Francii.^{22/} Beneš se pokoušel dosáhnout zlepšení mezinárodně právního statusu výboru ve Velké Británii, avšak neuspěl a Národní výbor byl 20. prosince Velkou Británií uznán ve stejném rozsahu, jak to učinila francouzská vláda.^{23/}

Problém Osuského byl načas vyřešen tím, že Osuský přijal místo přednosta Správy zahraničních věcí Národního výboru. Beneš byl pouze pro interní forum zvolen předsedou a navenek zůstal výbor bez předsedy.

Mimo Národní výbor tak zůstal jen Milan Hodža. Jako bývalý ministerský předseda se s touto skutečností nehodlal smířit a trval na tom, že o své účasti v zahraniční akci bude jednat jen s Benešem osobně.^{24/} Hodža Benešovi navrhoval, aby se ještě pokusil sestavit v Paříži exilovou vládu. Poté jej vyzval, aby vytvořil pouze administrativní vládu, nad níž by působil „politický výbor“, v němž by hráli nejvýznamnější úlohu Hodža a Beneš, jako bývalý ministerský předseda a prezident. Politický výbor mohl podle Hodži „řídit práci vlády ze zákulisí“ a jeho výhodou bylo, že by se nemusel ucházet o mezinárodní uznání. Beneš odmítl Hodžovy návrhy a upozornil jej, že již existuje Národní výbor, do kterého vstoupil. Na to Hodža podle Benešova záznamu prohlásil, že „on s výborem jednat nemůže, že může jednat jen s Benešem“ a že výbor nereprezentuje dostatečně Slovensko. Pokud

^{20/} Blíže viz KUKLÍK, J. : Vznik Československého národního výboru a prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci v letech 1939–1940, c. d., kapitola II. a III.

^{21/} Smutného záznam o rozhovoru Beneše s Hodžou dne 30. října 1939, DHČSP, díl I. dokument č. 28.

^{22/} Dokumenty týkající se francouzského uznání viz, AÚ TGM, BA, f. 38 (Klecanda), krabice č. 1 a f. 37 (Smutný), krabice č. 5.

^{23/} PRO, FO 371, svazek 22 900, Archiv Ministerstva zahraničních věcí (A MZV), f. Londýnský archiv – důvěrný (LA-D), karta č. 160 a Hoover Institution Archives, Táborický Collection, box č. 7.

^{24/} Smutného záznam o rozhovoru Beneše s Hodžou dne 30. října 1939, DHČSP, díl I. dokument č. 28 Srovnej též AÚ TGM, BA, f. 37. krabice č. 2 a Hoover Institution Archives, Táborický Collection, box č. 3.

by nedošlo k dohodě hrozil Hodža tím, že své požadavky bude prosazovat pomocí svého vlastního orgánu a zároveň naznačil, že je připraven formulovat „za jakých předpokladů se on a ti Slováci, kteří s ním pracují, zúčastní odbojové akce.“^{25/}

Po neúspěchu jednání s Benešem navrhoval Hodža přijmout do výboru 2 – 3 slovenské zástupce, které by si slovenští emigranti zvolili. Dokonce netrval na své osobní účasti. Když se však Hodža dozvěděl, že Osuský vstoupil do výboru, prohlásil se za jediného oprávněného reprezentanta většiny slovenského národa v zahraničí a 22. listopadu 1939 inicioval vznik Slovenské národní rady.^{26/} Jejím předsedou se stal Milan Hodža, Ján Pauliny Toth byl zvolen místopředsedou a Peter Prídavok, bývalý vedoucí tiskového odboru předsednictva slovenské autonomní vlády se stal jejím tajemníkem. Členy rady se dále stali Ladislav Szathmáry, bývalý slovenský vyslanec v Polsku, Milan Janota, vedoucí československého vysílání francouzského rozhlasu a katoličtí duchovní Ján Futák a Vojtěch Klein ze slovenské katolické misie pro Francii a Belgie. Ustavující listinu podepsal i Hodžův syn Fedor. Výhodou Slovenské národní rady oproti Československému národnímu výboru bylo zastoupení slovenských katolíků, i když nepřilíš reprezentativních. Naopak Slovenská národní rada nedosáhla ani tak omezeného mezinárodního uznání jako Národní výbor.

Slovenská národní rada připravila programové prohlášení, v němž vyhlásila, že se považuje za „jediného oprávněného představitele reprezentujícího na půdě Spojencův politický život na Slovensku“.^{27/} V tomto duchu zaslali 5. prosince 1939 M. Hodža a P. Prídavok dopis Národnímu výboru a vyzvali jej, aby se vyjádřil k připojeným požadavkům. Prohlášení Slovenské národní rady s návrhem na změnu státoprávního uspořádání „Česko-Slovenskej republiky“ vycházelo ze zmíněného memoranda z 12. října 1939 včetně rozdělení kompetencí mezi ústřední a autonomní orgány. Slovenská národní rada si též vyhrazovala právo jmenovat slovenské zástupce do vedoucích orgánů „česko-slovenského“ zahraničního odboje. Hodža kritizoval složení a práci Národního výboru ve vztahu ke slovenské otázce a navíc vyčítal, že nebyla uznána československá prozatímní vláda.

Slovenská národní rada se snažila získat pro své názory podporu mezi slovenskými krajanskými organizacemi ve Spojených státech.^{28/} Pro francouzskou slovenskou emigrační a krajanskou veřejnost byl zase určen Hodžův článek „Slovenský boj, slovenský cieľ“ pro připravovaný časopis Slovenská sloboda. Hlavní obsah článku Hodža shrnul do tvrzení, že Slováci též bojují za obnovení společného státu, nepřejí si však jeho dosavadní centralistickou podobu. Dalším

^{25/} Viz dopis J. Smutného H. Ripkovi ze dne 27. října 1939, DHČSP, dokument č. 24. a telefonogram Smutného do Paříže ze dne 24. října 1939, AÚ TGM, BA, f. 38 (MV), karton Hodža.

^{26/} Ke vzniku SNR viz AÚ TGM, BA, f. 38, (MV), karton Hodža, f. 40, krabice č. III/1/2. Poprvé se touto otázkou komplexně zabýval KŘEN, J.: Hodža – slovenská otázka v zahraničním odboji. In: Československý časopis historický, roč. 16, č. 2/1968. Srovnej též J. Němeček: Slovenská národní rada v roce 1939. In: Soudobé dějiny č. 1, r. 1996, s. 123–129.

^{27/} Dopis SNR Národnímu výboru z 5. prosince 1939, AÚ TGM, BA, f. 38, (MV), karton Hodža.

^{28/} Srovnej Náš svet, Chicago, SÚA, f. Československý národní výbor - Paříž (ČSNV-P), krabice č. 2 a dopis redakce Nášho sveta Česko-Slovenské národní radě ze dne 14. dubna 1940. AÚ TGM, BA, f. 38 (MV) karton Hodža.

článkem připravovaného listu měl být příspěvek Petra Prídavka „Slováci a volba Eduarda Beneše za prezidenta Česko-Slovenska“ obviňující Beneše z nedodržování slibů Slováckům a zejména ľudové straně.^{29/}

Osuský s řadou požadavků Slovenské národní rady souhlasil, byl však vázán svým členstvím v Národním výboru. Navíc se cítil ohrožen Hodžou v otázce reprezentace „Slovenska“ v emigraci a mezi oběma politiky panovalo napětí i díky Osuského pamětního spisu ve věci prošetření odpovědnosti za Mnichov. Na druhé straně Osuský požadoval, aby se s Hodžou o jeho požadavcích jednalo a ponechával si „vnitřní rezervu“ a hodlal se k celé záležitosti vyjádřit formou memoranda. Ostatní členové Národního výboru protestovali proti jakémukoli oficiálnímu jednání s „opozičními orgány“, báli se však mezinárodních komplikací a nárůstu „slovenského separatismu“. Trvali na tom, že Národní výbor zastupuje celý československý stát a že nemohou uznat žádný orgán zastupující jen Slovensko. Beneš nabádal k jednání s Hodžou (nikoliv se Slovenskou národní radou), neboť se jednalo o bývalého premiéra, „který i dnes je ve styku se Slovenskem má tam jistý vliv“ a navíc udržuje styk i s Prahou.^{30/}

Ještě v prosinci 1939 se Beneš s Hodžou setkali v Londýně a snažili se dosáhnout kompromisu. Beneš sice vyčítal Hodžovi vytvoření Slovenské národní rady a ohrožení jednoty zahraničního odboje, navrhoval však Hodžovi spolupráci, když zdůraznil, že Hodžu jako bývalého poslance a ministerského předsedu nikdo z odboje vylučovat nemůže. Kategoricky se však postavil proti okamžitému doplnění stávajících členů Národního výboru a požádal Hodžu o trpělivost, stejně jako žádal o trpělivost ostatní politiky, kteří se do výboru nedostali. Domluvili se, že zůstanou v kontaktu, aby „Angličané viděli, že mezi námi není osobních rozporů.“^{31/}

Podmínky kompromisu však byly znovu změněny novými událostmi v Paříži. Příklad Slovenské národní rady totiž povzbudil nespokojence i na straně českých emigrantů, jak ostatně předvídal generál S. Ingr již na počátku prosince. Profesor ČVUT V. Myslivec se sešel s Hodžou a vypracoval pro něj kriticky naladěné prohlášení o nutnosti nápravy poměrů v emigraci. Hodža mu údajně za prohlášení slíbil zasílat menší měsíční obnos, a proto Myslivec založil 16. prosince 1939 tzv. Český akční výbor. Ve svém zakládajícím provolání kritizoval Beneše za to, že nebyla uznána prozatímní vláda a za nereprezentativní složení Národního výboru. Požadoval státoprávní úpravu Československa ve smyslu Pittsburské dohody (sic!) a zapojení ČSR do federativního uspořádání střední Evropy. Poté, co se o členy akčního výboru začala zajímat československá zpravodajská služba a poté co mu byla ze strany Benešových spolupracovníků nabídnuta placená práce, V. Myslivec své prohlášení odvolal a postavil se za Beneše.^{32/}

^{29/} Fotokopie originálu rukopisu Hodžova článku viz AÚ T. G. M, BA, F. 38 (MV) karton Hodža. Tamtéž i strojepis Prídavkova článku.

^{30/} Srovnej záznam Beneše o jednání s Hodžou, prosinec 1939, AÚ TGM, BA, f. EB- Londýn, krabice č. 96.

^{31/} Srovnej Benešův vzkaz do Paříže ze dne 13. ledna 1940, tamtéž. Viz i Benešův telefon do Paříže dne 30. prosince 1939, AÚ TGM, BA, f. 38 (MV) karton Hodža.

^{32/} Provolání Českého akčního výboru, 16. prosince 1939, AÚ TGM, BA, f. 38 (MV) karton č. 11 a SÚA, f. ČSNV - P, krabice č. 1. Srovnej též AÚ TGM, BA, f. 38 (MV), karton Hodža a Myslivcovo prohlášení, jímž se dal do služeb Národního výboru ze dne 9. dubna 1940, tamtéž.

Závažnějším problémem byl dne 14. ledna 1940 vznik Přípravného výboru České národní rady.^{33/} Jejím předsedou se stal Prchalův politický poradce z Polska a poslanec Národního sjednocení František Schwarz. Členy pak komunistický redaktor a poté novinář Českého slova Vladimír Ležák-Borin a představitel českých fašistů Karel Locher. Česká národní rada viděla šanci ve spolupráci s Hodžou. Proto svůj vznik téhož dne spojila s vytvořením přípravného výboru Česko-Slovenské národní rady. Předsedou výboru se stal M. Hodža a místopředsedou F. Schwarz.^{34/} Jako pozorovatel se jednání zúčastnil i sociální demokrat Bohuslav Ečer za Socialistickou radu, která se měla podle dalšího vývoje rozhodnout, zda se postaví proti Národnímu výboru.

Kromě již zmíněných představitelů protibenešovské opozice se vzniku Česko-Slovenské národní rady zúčastnili i L. Brzický, předseda spolku československých legionářů ve Francii, redaktorka Česko-slovenského boje M. Sísová a telefonicky se omluvil generál Šnejdárek, který však účastníky jednání pozdravil a vyjádřil jejich snažení podporu.

Hlavní programový referát Česko-slovenské národní rady přednesl Milan Hodža.^{35/} Zopakoval v něm všechny hlavní výtky vůči činnosti Beneše a Národního výboru. Přidal k nim i neutěšenou situaci Slováků v československých vojenských jednotkách. Hodža zdůraznil, že Národní výbor nemůže být považován za politického reprezentanta Slovenska a kritizoval též neúčast sociální demokracie ve Výboru. Za hlavní cíl navrhované Česko-slovenské národní rady považoval boj za obnovení Česko-Slovenské republiky v níž by byl poměr Čechů a Slováků řešen podle návrhů, které připravila pod Hodžovým předsednictvím předmnichovská vláda.

Důležitou část programu Česko-Slovenské národní rady tvořila i Hodžova koncepce federativního uspořádání střední Evropy, která vycházela vsříc tehdejší politiky západních velmocí. Zdálo se, že jedinou možností uchování existence menších států je jejich zapojení do federací či konfederací v rámci jednotlivých evropských regionů. A právě Milan Hodža byl ve Francii a Velké Británii vnímán jako politik, který byl s myšlenkami na federativní uspořádání Evropy spojován již v meziválečném období. Naopak Beneš, i když se snažil novému trendu francouzské a britské politiky přizpůsobit, byl příliš spojen s versailleským uspořádáním a s mezinárodně politickými koncepcemi, které ztroskotaly v období Mnichova. Hodža proto na federaci střeoevropských států postavil svůj mezinárodně politický program. Česko-Slovensko se podle něj mělo orientovat na spolupráci s Polskem a Rakouskem a následně se federace uvedených států mohla rozšířit i na státy podunajské oblasti. Federativní strukturu střední a jihovýchodní Evropy hodlal Hodža napojit na Francii a Velkou Británii v oblasti bezpečnostní, hospodářské, obchodní a finanční spolupráce a zvláště ve vojenských záležitostech. Tuto

^{33/} AÚ TGM, BA, f. 38 (MV), karton Hodža a f. 38 (Klecanda), krabice č. 1. Srovnej též Hoover Institution Archives, Táborický Collection, box č. 3. Blíže viz též KUKLÍK, J. – NĚMEČEK, J.: Česko-Slovenská národní rada, c. d., dokument č. 1.

^{34/} Tamtéž.

^{35/} Tamtéž.

Hodžovu linii ostatně dokumentovala jeho účast na činnosti tzv. Centre Danubien vytvořeného v Paříži pro propagaci podunajské federace za účasti Rakouska, Maďarska a Česko-Slovenska.^{36/}

Na základě výše uvedené programové základny proběhlo svolání ustavující schůze Česko-Slovenské národní rady na 28. ledna.^{37/} Předsedou byl potvrzen Milan Hodža, místopředsedou se stal F. Schwarz, který zároveň vedl tzv. českou sekci rady. Jednateli byli na ustavující schůzi zvoleni V. Ležák-Borin a P. Prídavok. Podle potřeby mělo být předsednictvo později doplněno dalšími členy.

Česko-Slovenská národní rada započala ostrou propagandistickou kampaň proti Benešovi a Národnímu výboru. J. Pauliny Toth a F. Schwarz redakčně upravili Hodžovo programové prohlášení a konečná verze programu požadovala :

1. doplnit Národní výbor o zástupce Česko-Slovenské národní rady a dále o zástupce dosud „nezastoupených složek“ – odborových organizací a Slovenska, zvláště o zástupce slovenských katolíků

2. dodržovat demokratické zásady ve všech orgánech československého zahraničního odboje

3. usilovat o uznání československé prozatímní vlády

4. publikovat deklaraci o budoucím postavení Slovenska v Československé republice, které bude založeno na slovenské samosprávě se sněmem s širokou pravomocí, avšak slučitelnou se státní jednotou

5. zajistit aktivní roli Česko-Slovenska v plánované středoevropské federaci.^{38/}

Programové prohlášení bylo také doplněno o další kritiku činnosti Národního výboru, zejména československé armády, a znovu byla připomenuta Benešova údajná vinna za neuznání prozatímní vlády. Také s tímto programem M. Hodža a P. Prídavok seznámili dne 6. února 1940 Národní výbor a požadavky Česko-Slovenské národní rady zněly ještě kategoričtěji, než jak tomu bylo v případě prvního Hodžova přípisu. Česko-Slovenská národní rada se snažila najít pro svůj program širší podporu mezi emigrací. Pod programovým prohlášením se však objevila i jména osob, které nebyly ustavení rady přítomny. Jednalo se především o P. Cibereho, politika, který hodlal v emigraci zastupovat Podkarpatskou Rus a jehož Česko-Slovenská národní rada uvedla jako tzv. hostujícího člena. Cibere neprodleň navštívil Msgre. Šrámka a učinil k celé záležitosti prohlášení, v němž se postavil za Beneše a Národní výbor.^{39/}

Postupně zpochybnili své členství v Česko-Slovenské národní radě i další osoby – M. Sísová, Brzický i generál Šnejdárek. Na stranu Národního výboru se přidali i M. Janota a L. Szathmáry. O zbývající členy Česko-Slovenské národní rady, ke kterým se v průběhu května 1940 přidali i gen. Prchala a jeho spolupracovník

^{36/} Srovnej záznam o schůzi Centre Danubien ze dne 8. dubna 1940 za Hodžovi účasti a návrh jeho statutu a programu na rok 1940, Tamtéž.

^{37/} Originál Zápisu o ustavující schůzi Česko - Slovenské národní rady v Paříži podepsaný Prídavkem, Schwarzem, Paulíny Tothem, Locherem, Ležákem-Borinem a Futákem, AÚ TGM, BA, f. 38 (MV), karton Hodža. Srovnej též KUKLÍK, J. - NĚMEČEK, J.: Česko-Slovenská národní rada, c. d., dokument č. 2.

^{38/} Tamtéž.

^{39/} SÚA, ČSNV-P, krabice č. 1.

z Polska Waldmüller, se intenzivně zajímaly zpravodajské orgány Československého národního výboru i francouzské kontrarozvědky a policie.

Této skutečnosti využil Československý národní výbor, který nejprve odmítl ultimativní lhůtu a na své schůzi dne 5. března 1940 se nakonec usnesl vypracovat na požadavky Česko-Slovenské národní rady zamítavou odpověď. Dopis Národní rady dokonce označili za „snůšku nepravd a urážlivých výroků“ osob, které s určitou výjimkou Hodži, nikoho než svoji osobu nerepresentují. O den později ůřadující místopředseda výboru Šrámek Milanu Hodžovi odpověď Národního výboru zaslal. V dopise jej sice oslovil jako „slovutného ministerského předsedu“, zároveň mu však sdělil, že „nemůže vzít na vědomost utvoření Národní rady česko-slovenské a nemůže souhlasiti s Vaší akcí, která by mohla těžce poškoditi zájmy československé“. Národní výbor též díky výše uvedené protiakci mezi potenciálními Hodžovými přívrženci zpochybnil, za koho vlastně Hodža a rada mluví a svůj odmítavý postoj zdůvodnili též nesouhlasným názorem domácího odboje. Na závěr Hodžu vyzval, aby Národní radu rozpustil a ve „jménu národní jednoty upustil od podobných akcí.“^{40/}

To však Hodža neměl v úmyslu a prohlásil, že tím pozbývá smyslu jeho prosincová dohoda s Benešem.

Česko-Slovenská národní rada musela čelit dalším komplikacím. Především se snažila vyrovnávat s nepřívznivou finanční situací, kterou řešila využíváním osobních finančních zdrojů Milana Hodži, ale tajně i financí československého vyslancectví v Paříži, a to na přímý zásah vyslance Osuského.^{41/} Snažila se získat podporu a prostředky u krajanských spolků ve Spojených státech, které stály v opozici proti probenešovsky orientované Československé národní radě v Americe a tak nepřekvapí, že se obrátila i na zapřísažlého Benešova odpůrce Karla Perglera. Peter Prídavok v několika dopisech určených redakci autonomisticky orientovanému krajanskému časopisu *Náš svet* v Chicagu nejen že zasílal do Spojených států materiály proti Benešovi a Národnímu výboru a vyzýval slovenské krajany k zasílání nesouhlasných memorand s Benešovou politikou britské a francouzské vládě. Snažil se však navázat i styk též se separatisticky orientovanými slovenskými organizacemi a především se Slovenskou ligou. Redaktora *Nového sveta* žádal o přesné adresy Josefa Huška a dr. Petra Hleťku, stejně jako adresy „iných slovenských činiteľov, najmä katolíckých, lebo myslím, že v týchto kruhov bude treba najvíc presvedčovať“. Prídavok se také zmiňuje o pomoci, kterou Česko-Slovenské národní radě poskytoval Štefan Osuský.^{42/} V Paříži též došlo k pokusu ustavit „Svaz Maďarů z Česko-Slovenska“, což mělo představovat další z akcí směřujících k rozšíření organizační struktury Česko-Slovenské národní rady. Tento pokus však

^{40/} AÚ TGM, BA, f. 38 (MV), karton Hodža. K jednání Národního výboru srovnej též SÚA, f. H. Ripka, 1-3-2-4 a f. 38 (Klecanda), a.j. 3.

^{41/} Srovnej Hoover Institution Archives, Osuský Collection, box č. 17. K financování Česko-Slovenské národní rady ze strany Hodži viz též dopis generála Ingra E. Benešovi ze dne 1. července 1940. AÚ TGM, BA, f. 38 (MV), karton 18.

^{42/} Viz Dopis P. Prídavka redakci časopisu *Nový svet* v Chicagu ze dne 24. dubna 1940, AÚ TGM, BA, f. 38 (MV), karton Hodža.

ztroskotat, když se pro organizaci nepodařilo najít dostatek alespoň trochu důvěryhodných osob.^{43/}

Česko-Slovenská národní rada a především Milan Hodža osobně navázali též styky s polskými emigračními politiky, které se snažili získat pro plány polsko-česko-slovenské konfederace. Spojili se především s členem zahraničního výboru polské exilové Národní rady Titem Filipowiczem a využívali proti Benešovi fakt, že polská exilová vláda odmítala uznat Československý národní výbor.

Protibenešovskou kampaň šířila Česko-Slovenská národní rada zvláště v armádě a zaměřila se i na francouzské a britské vládní představitele. Hodža vyjádřil své názory na „neudržitelnou situaci slovenských vojáků v Agde“ v několika stížnostech zasláných francouzskému ministerstvu zahraničí a Foreign Office zase neprodleně informoval o vzniku a programu Slovenské a Česko-Slovenské národní rady k čemuž připojil i zvláštní anglicky psané memorandum o podunajské federaci datované 28. listopadu 1939.^{44/} K prezentaci odmítavých názorů vůči Benešovi využíval i příležitosti, kdy se osobně setkal s některými britskými diplomaty a politiky jimiž byl považován za člověka lehce formulujícího ambiciózní projekty řešení mezinárodních problémů a vtipného a bodrého společníka.

Rozkol v československém zahraničním odboji nabyl takového rozsahu, že mohl ohrozit i to málo, co zatím československý exil na mezinárodním poli dosáhl. Jednalo se především o československé vojenské jednotky, které se formovaly na jihu Francie. To nemohla připustit francouzská vláda a proto zasáhla proti „rozvratné propagandě“ Česko-Slovenské národní rady a zakázala rozšiřování jejího programového prohlášení.^{45/} Postavila se tak v tomto okamžiku za Beneše a Československý národní výbor, nicméně Hodžova aktivita posloužila francouzskému ministerstvu zahraničí, aby ústy Champetiera de Ribes znovu odmítlo požadavek uznat Československý národní výbor za československou prozatímní vládu. Hlavním francouzským argumentem proti uznání se stalo tvrzení, že v zahraničním odboji není dostatečné česko-slovenské jednoty.^{46/}

Především Hodža osobně a s ním i celý slovenský státoprávní program však nebyli poraženi. Jejich váha se projevila v průběhu jednání o uznání prozatímní československé vlády, která s britskou stranou vedl od konce března 1940 Edvard Beneš. Britové Beneše prostřednictvím A. Cadogana uznání odmítli a vyzvali jej, aby vyřešení česko-slovenských rozporů reprezentoval dohodou s Milanem Hodžou v rámci tzv. united front.^{47/} Vlastně až vojenská porážka Francie, evakuace Československého národního výboru a československých vojenských jednotek a následné uznání prozatímního státního zřízení v čele s Edvardem Benešem učinily

^{43/} Viz zprávu Vojenské správy o aktivitách protibenešovské opozice v Paříži, ze dne 6. března 1940, AÚ TGM, BA, f. 38, (MV), karton 18.

^{44/} Hodžovo memorandum viz Hoover Institution Archives, Poland, Min. spraw zagranicznych, box 37, folder 35 a kopie též box 37, folder 38.

^{45/} K podrobnostem viz blíže KUKLÍK, J. – NĚMEČEK, J.: Česko-Slovenská národní rada, c.d., pozn. č. 55 - 56 a Hoover Institution Archives, Tábořský Collection, box č. 5.

^{46/} Záznam J. Šrámka o rozhovorech s Champetierem de Ribes, AÚ TGM, BA, f. 40, krabice I/5.

^{47/} Blíže viz KUKLÍK, J.: Vznik Československého národního výboru a prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci, c.d., str. 107-117.

li prozatímní tečku za činností Česko-Slovenské národní rady, jejíž členové byli internováni britskými orgány a již sám Milan Hodža prohlásil za rozpuštěnou.^{48/} Tyto události vlastně až do Slovenského národního povstání určily dominantní pozici Edvarda Beneše a porážku slovenského programu reprezentovaného Osuským a Hodžou. Nebyly to však pouze mezinárodní důvody, které tento zápas rozhodly. Beneš dokázal nabídnout reálnou alternativu – program obnovy československého státu v předmnichovských hranicích a na rozdíl od svých oponentů pro něj postupně získal nejen mezinárodní uznání, ale především podporu představitelů domácího i zahraničního odboje.

^{48/} Srovnej korespondenci E. Beneše s M. Hodžou ohledně Hodžova zapojení do systému prozatímního státního zřízení a přijetí funkce místopředsedy Státní rady. AÚ TGM, BA, f. EB - Londýn, krabice č. 96.